

MONGOLIJA IN MONGOLI

Jurij Senegačnik

UDK 915.17

MONGOLIJA IN MONGOLI

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

Prispevek v prvem delu predstavlja glavne naravne značilnosti Mongolije, v drugem delu pa glavne značilnosti prebivalstva in gospodarstva. Z umikom sovjetskih enot in prvimi svobodnimi volitvami leta 1990 se Mongolija sooča s številnimi dramatičnimi spremembami.

UDC 915.17

MONGOLIA AND MONGOLS

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

In the first part article presents the main natural features of Mongolia. In the second part the main features of mongolian population and economy are presented. With a retreat of soviet forces and first free elections in 1990 Mongolia faces many dramatical changes.

Mongolija je s 1 556 500 km² površine prava azijska velikanka, ki pa z 2 milijonoma prebivalcev sodi med najredkeje naseljene države na svetu. Od zahoda proti vzhodu se razteza v dolžino 2370 km (razdalja med Parizom in Harkovom), od juga proti severu pa v dolžino 1250 km (razdalja med Berlinom in Neapljem). Večji del države predstavlja višavje, saj je kar 85 % njene površine nad 1000 m nadmorske višine. Najvišjo točko doseže v Mongolskem Altaju (4362 m), najnižjo pa na severovzhodu (552 m). Srednja višina države je 1580 m.

Gorovja (praviloma paleozojska) so osredotočena v zahodnem delu. Največji in najvišji gorski masiv je Mongolski Altaj, čigar vrhovi so edini pokriti s stalnim ledom in snegom. Proti jugovzhodu preide v gorovje Gobi - Altaj in se potem spusti v uravnave puščave Gobi. Osrednje gorovje v državi predstavlja kristalinski Hangaj. Med njim in Mongolskim Altajem leži na zahodu kotlina Velikih jezer. Severno in južno od Hangaja pa se nahajata dva velikanska platoja. Vzhodni del države je precej bolj uravnan. Predstavlja ga planotasto in valovito površje z velikimi kotlinami Halha, Barga in Vzhodni Gobi (1).

Zaradi takega reliefa in velike odmaknjenosti od oceanov ima država ekstremno celinsko podnebje. Na eni strani imamo dolgo in zelo mrzlo zimo skoraj brez snega, na drugi strani pa kratko, toplo in še kar namočeno poletje. Prehodi med zimo in poletjem (5 do 6 tednov) so zelo kratki in se kažejo v sunkovitem

naraščanju ali padanju temperatur. Srednja januarska temperatura v Ulan-Batorju je -27°C, pri čemer so minimumi skoraj vsako leto pod -40°C (1). Julijske temperature so med 9 in 24°C in se lahko povzpnejo do 38°C. V državi je na splošno zelo malo padavin (med 200 in 250 mm). Na goratem severu dosežejo do 400 mm, v puščavi Gobi na jugu pa padejo pod 100 mm. Večina padavin pade julija in avgusta. Često je to v obliki neviht in nalivov, kar povzroča, da reke prestopajo bregove. Velika večina dni je jasnih, tako da je dolžina sončnega obsevanja (2600 do 3300 ur letno) veliko večja kot v drugih državah istih geografskih širin (4).

Zaradi takšnih pogojev sta rastlinski in živalski svet razporejena v izrazitih pasovih od severa proti jugu. Prvi pas na goratem severu predstavlja **gorska tajga** (4,1 % površja), ki se nadaljuje iz Sibirije. Proti jugu so gozdovi vedno redkejši, saj jih prekinjajo čedalje večje površine stepe. Za tukajšnjo pokrajino je značilno, da so osojna pobočja gozdnata, prisojna pobočja in dna dolin pa travnata. Izjemna prostranstva mongolske stepe so najmarkantnejši naravni element te države. **Stepa** pokriva 51,3 % površja. Razteza se preko celotnega srednjega dela države. Tu so največje površine za pašo, košnje in tudi poljedelstvo. Podrobneje bi lahko ločili gozdno stepto, gorsko gozdno stepto in nizkotravno stepto. Takšne stepe, ki je povsem brez drevja, je 26,1 % površja. Stepa preide proti jugu v širok pas **polpuščave** (27,1 %) in potem **puščave** Gobi, ki zajema 15,5 % površja (1).

Slika 1: Neizmerna prostranstva stepe dajejo državi edinstven pečat. Med milijoni glav živine, ki se tu pasejo, so pogosti tudi jaki. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 3: Slap na reki Orhon predstavlja prvovrstno turistično znamenitost. Na uravnanem površju srednje Mongolije so brzice in slapovi prava redkost. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 2: Enolična stepa se razprostira po širnih planjavah in prisojnih pobočjih. Bolj proti severu države na osojnih legah vedno pogosteje naletimo na zaplate iglastega gozda. (Foto: J. Senegačnik.)

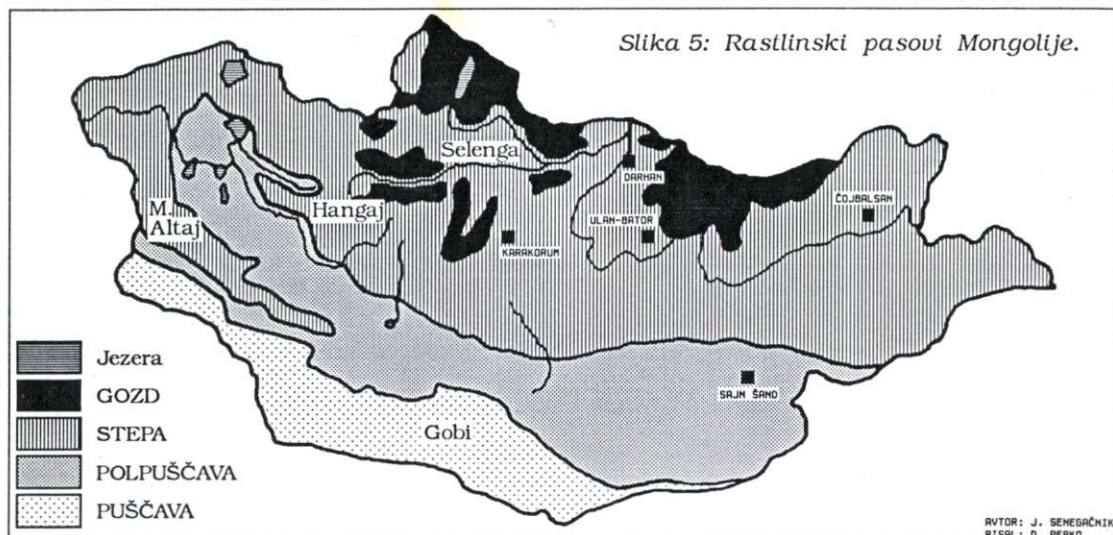

Slika 4: Jurta je še danes osnovno bivališče večine Mongolov. Tudi večina urbana prebivalstva živi v jurtah, ki jih v mestih postavijo kot stalna bivališča. Z lesenimi plotovi ločijo svoje zemljišče od sosedovega. (Foto: J. Senegačnik.)

V zgodovinskem razvoju te države bi lahko ločili več pomembnih obdobij, ustavili pa bi se le pri dveh pomembnih zgodovinskih ločnicah v 20. stoletju. Prva je leto 1921, ko je Mongolija z revolucijo postala sovjetski satelit in je to ostala do velikanskih sprememb v SZ v preteklih letih. Z razpadom modela t. i. realnega socializma v SZ in vzhodnoevropskih državah je veter demokratizacije zapihal tudi po mongolskih stepah. Leta 1990 je Mongolija izvedla prve demokratične večstrankarske volitve v zgodovini in se

odlepila od SZ. Od tedaj si država išče svoje mesto v svetu in svojo pot v prihodnost. Na podlagi redkih dostopnih virov je težko objektivno presojeti preteklih 70 let. Na eni strani lahko v nekaj let starih mongolskih uradnih publikacijah (3, 4) sledimo napihnjeno statistiko dosežkov modela t. i. realnega socializma, na drugi strani pa redka novejša zahodna literatura (2) obravnava to obdobje skrajno kritično. Kljub vsem velikim napakam in zgrešenim projektom mongolske inačice sovjetskega sistema (kot je npr. barbar-

Slika 5: Rastlinski pasovi Mongolije.

sko uničenje 700 budističnih samostanov itd.), pa je ta nekoč zaostala fevdalna država s popolno naslonitvijo na SZ in z njeno izdatno pomočjo razvila svoje šolstvo, znanost, zdravstvo, socialno skrbstvo in tudi industrijo. Z umikom vojske in pomoči iz nekdanje SZ, ki se je sama znašla v kaotičnih razmerah, pa se je na to državo povsem navezano mongolsko gospodarstvo znašlo pred razsulum.

Prebivalstvo Mongolije je mlado (75 % je mlajših od 35 let). Število prebivalcev se je v 70 letih potrojilo (od 647 000 leta 1918 na 1 914 700 leta 1986). Vzrok temu je visok prirodni prirastek: 2,68 % leta 1985 (nataliteta 3,6 %, mortaliteta 0,92 %). Urbanega prebivalstva je 51,8 %, podeželskega pa 48,2 % (3). Pri tem podatku moramo upoštevati, da imajo samo 3 mesta več kot 40 000 prebivalcev in da večina Mongolov še danes živi v jurtah. To velja v dobršni meri celo za polmilijsko prestonico. Spričo neizmernih prostranstev stepe in milijonov glav živine, ki se tu pasejo, ima kmetijstvo velik pomen. Za ekstenzivno kmetijstvo je značilna nizka produktivnost. Gospodarska infrastruktura in skoraj vsa zunanja trgovina sta vezani na nekdanjo SZ. Kaotične razmere v sovjetskem gospodarstvu so povzročile praktično prekinitve dobav nujno potrebnih strojev, rezervnih delov in nafte. Šibka mongolska industrija, transport in energetika so zato pred razsulum. Mongolija je tako prisiljena iskati nove partner-

je na Zahodu, na Japonskem, v Južni Koreji in na Kitajskem. Azijska velesila Japonska je zainteresirana za izkoriščanje njenih velikanskih rudnih bogastev in velikega kmetijskega potenciala (2).

Mongolija etnično ni čisto homogena. 87 % prebivalstva so Mongoli. Njihovi najbolj tipični predstavniki so Halha, ki tvorijo 77,5 % prebivalstva. Med nemongolska ljudstva pa spadajo večinoma ljudstva turške jezikovne skupine (npr. Kazahi), ki žive na zahodu in severozahodu države. 3,5 milijona Mongolov živi na Kitajskem (v avtonomni pokrajini Notranja Mongolija in v Sinkiangu). V Ruski federaciji pa jih živi okrog 700 000 v dveh sosednjih avtonomnih republikah (Burjato-mongolski in Tuvinski) ter v zelo oddaljeni Kalmiški avtonomni republiki. Z valom prebujenih nacionalnih čustev (panmongolski nacionalizem) pa postajajo nemongolska ljudstva v Mongoliji (2) ogrožena.

1. Barthel, H. 1971: *Land zwischen Taiga und Wüste. 50 Jahre freie Mongolei.* Leipzig.

2. Milivojevič, M. 1991: *The resurrection of Gengis Khan.* *Geographical magazine* 7/1991.

3. *Narodnoe hozjaistvo MNR za 65 let (1921 do 1986 gg.).* 1986. *Centralnoe statističeskoe upravlenie MNR.* Ulan-Bator.

4. *The Mongolian people's republic.* 1981. *Union of Mongolian Journalists,* Ulan-Bator.